

О. І. Мартинюк

*здоб. I року навчання другого (магістерського) рівня
вищої освіти спеціальність 081 Право*

Одеський національний університет імені І. І. Мечникова

*Науковий керівник: ст. викладач кафедри кримінального права, кримінального
процесу та криміналістики О. В. Нарожна*

ІННОВАЦІЙНІ МЕТОДИ СПОСТЕРЕЖЕННЯ ЗА ОСОБОЮ В УМОВАХ СУЧАСНОГО МІСТА

Актуальність дослідження інноваційних методів спостереження за особою в умовах сучасного міста зумовлена стрімкою урбанізацією, технологічним прогресом та трансформацією злочинності, що створюють нові виклики для правоохоронних органів. Сучасні міста з їхньою багаторівневою інфраструктурою, щільною забудовою, розвиненою системою транспортних комунікацій та високою концентрацією населення суттєво ускладнюють проведення традиційного візуального спостереження, вимагаючи від оперативних підрозділів пошуку й впровадження нових тактичних прийомів та технологічних рішень. Паралельно з цим, поширення цифрових технологій серед населення, зростання рівня обізнаності щодо методів роботи правоохоронних органів та використання злочинцями контрспостереження й шифрування комунікацій мінімізують ефективність класичних підходів до негласного спостереження. Все це актуалізує потребу в розробці та впровадженні інноваційних методів спостереження, які б відповідали сучасним реаліям, забезпечували виконання поставлених завдань, гарантували безпеку оперативних працівників та при цьому не порушували законні права та свободи громадян, створюючи баланс між ефективністю правоохоронної діяльності та демократичними цінностями.

Міжнародні стандарти та закордонний досвід правового регулювання спостереження за особою становлять важливе джерело для вдосконалення вітчизняної практики. У міжнародному праві ключовими документами, що встановлюють обмеження для негласного спостереження, є Європейська конвенція з прав людини (особливо стаття 8 щодо права на повагу до приватного і сімейного життя) та Міжнародний пакт про громадянські і політичні права. Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях (зокрема у справах «Роман Захаров проти Росії» [1], «Біг Бразер Вотч проти Сполученого Королівства» [2]) сформував чіткі критерії законності спостереження: передбачуваність законом, необхідність у демократичному суспільстві та пропорційність втручання.

Досвід США демонструє диференційований підхід, де методи спостереження поділяються за ступенем втручання в приватне життя, з відповідними процедурними гарантіями. Федеральне бюро розслідувань має розроблені протоколи для різних типів спостереження, а у 2018 році був оновлений Закон про нагляд за іноземною розвідкою (FISA), який встановлює додаткові обмеження для електронного спостереження.

Практика Німеччини вирізняється строгим розмежуванням поліцейських та розвідувальних функцій, з окремими нормативними актами для кожної сфери. Федеральний конституційний суд Німеччини встановив доктрину «основного змісту приватного життя», який не може бути порушений навіть при розслідуванні найтяжчих злочинів.

Великобританія розробила комплексний Закон про слідчі повноваження (Investigatory Powers Act 2016), який регулює різні форми спостереження та перехоплення комунікацій, встановлюючи триступеневу систему авторизації залежно від інтрузивності методу.

Скандинавські країни вирізняються високим рівнем судового контролю за негласними діями, включаючи обов'язкове призначення «громадського захисника» (public advocate), який представляє інтереси об'єкта спостереження при прийнятті відповідних рішень.

Ізраїль розвинув концепцію «розумної підозри» як передумови для спостереження та створив спеціалізовані судові органи для розгляду запитів на проведення негласних слідчих дій з особливим акцентом на технологічних методах спостереження.

Японія запровадила чіткі часові обмеження на тривалість спостереження та обов'язкове повідомлення суб'єктів після завершення розслідування, якщо це не зашкодить інтересам правосуддя.

Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити спільні тенденції: посилення судового контролю, диференціація режимів авторизації залежно від інтрузивності методу, встановлення чітких часових обмежень, розвиток механізмів зовнішнього нагляду та посилення вимог до документування процесу спостереження. Адаптація цих підходів до українських реалій може суттєво підвищити ефективність правового регулювання негласного спостереження за особою.

Особливості української міської інфраструктури створюють унікальний контекст для проведення негласного спостереження, що вимагає адаптації тактичних підходів. Українські міста характеризуються поєднанням радянської містобудівної спадщини з елементами сучасної архітектури, що формує специфічне середовище для оперативної роботи. Мікрорайонний тип забудови з типовими багатоповерховими будинками та внутрішніми дворами часто

створює «оглядові пастки» – зони, де об'єкт спостереження може легко помітити стеження через обмежену кількість точок входу/виходу та відкриті простори між будівлями.

Особливістю багатьох українських міст є система так званих «хрущовок» та «сталінок» з численними прохідними дворами, арками та міжбудинковими переходами, що дозволяють об'єкту швидко змінювати маршрут і «розривати» візуальний контакт. Це вимагає від оперативних працівників детального знання території та розробки альтернативних маршрутів пересування.

Історичні центри великих міст (Київ, Львів, Одеса, Харків) представляють додаткову складність через вузькі вулиці, численні провулки, пішохідні зони та обмежений автомобільний рух, що робить класичне автомобільне спостереження малоефективним. У таких умовах оперативним працівникам доводиться покладатися на комбіновані методи з використанням піших груп та стаціонарних пунктів.

Сучасна українська міська інфраструктура характеризується стрімким розвитком систем відеоспостереження, зокрема в рамках проєктів «Безпечне місто», які охоплюють центральні райони та транспортні вузли. Це створює можливості для комбінованого використання фізичного спостереження та технічних засобів, але вимагає налагодженої міжвідомчої взаємодії.

Специфічною рисою українських міст є поширення закритих житлових комплексів з контрольованим доступом (особливо новобудови), що суттєво ускладнює традиційне зовнішнє спостереження і вимагає розробки спеціальних легенд для проникнення на таку територію або використання технічних засобів дистанційного спостереження.

Розвинена мережа громадського транспорту в українських містах (метро, трамваї, маршрутні таксі) створює додаткові виклики через необхідність швидкої адаптації методів спостереження при зміні об'єктом виду транспорту. Особливо складним є спостереження в метрополітені з його специфічною інфраструктурою, обмеженими можливостями комунікації між членами групи спостереження та високою ймовірністю виявлення.

У контексті останніх років важливим фактором стала підвищена безпекова чутливість населення та поширення додатків для сповіщення про підозрілих осіб, що підвищує ризики розкриття спостереження. Крім того, велика кількість внутрішньо переміщених осіб у багатьох містах змінила традиційні соціальні патерни районів, що вимагає переосмислення тактики маскування оперативних працівників.

Ці особливості вимагають розробки специфічних тактичних прийомів спостереження, адаптованих до українських реалій, а також активнішого

впровадження технологічних рішень для компенсації обмежень фізичного спостереження в умовах складної міської інфраструктури.

Таким чином, дослідження інноваційних методів спостереження за особою в умовах сучасного міста демонструє, що трансформація міського середовища та розвиток технологій вимагають суттєвого переосмислення традиційних підходів до проведення цієї негласної слідчої (розшукової) дії. Ефективне спостереження в сучасних українських містах потребує комплексного підходу, що поєднує класичні тактичні прийоми з інноваційними технологічними рішеннями, враховуючи специфічні особливості міської інфраструктури, соціально-демографічні зміни та зростання технологічної обізнаності населення. Найперспективнішими напрямками розвитку є інтеграція систем відеоаналітики з елементами штучного інтелекту, використання безпілотних літальних апаратів для спостереження у складних міських умовах та впровадження комплексних геолокаційних технологій з дотриманням належних процедурних гарантій.

Водночас, критично важливо забезпечити баланс між підвищенням ефективності спостереження та захистом прав і свобод громадян. Аналіз міжнародних стандартів та передового досвіду правового регулювання негласного спостереження вказує на необхідність удосконалення нормативно-правової бази України шляхом встановлення диференційованих режимів авторизації різних форм спостереження залежно від ступеня втручання у приватне життя, посилення судового контролю та запровадження чітких критеріїв оцінки пропорційності застосування інноваційних методів. Тільки такий збалансований підхід дозволить правоохоронним органам ефективно виконувати свої функції в умовах стрімкої урбанізації та технологічного прогресу, не порушуючи при цьому фундаментальні принципи демократичного суспільства.

Література:

1. «Роман Захаров проти Росії». Право на приватність. *Харківська Правозахисна група* : веб-сайт. URL: <https://privacy.khpg.org/1604922614> (дата звернення: 03.04.2025).

2. «Біг Бразер Воч» та інші проти Сполученого Королівства». *Центр демократії та верховенства права*: веб-сайт. URL: <https://cedem.org.ua/library/vs-uk-and-sweden/> (дата звернення: 03.04.2025).